

Повісті О. Досвітнього: аспекти поетики

Г. А. Авксентьєва, К. Ю. Аветян

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна
Corresponding author. E-mail: nadyabadya@rambler.ru

Paper received 29.10.16; Accepted for publication 10.11.16.

Анотація. У статті здійснено аналіз поетикальних аспектів повістей О. Досвітнього «Алай», «Гюлле». Досліджено жанрову, композиційну, стильову специфіку творів, розкрито психологічні особливості індивідуального стилю письменника. Аналізовані твори є реалістичними, пригодницько-психологічними повістями, які відзначаються використанням цілого ряду поза сюжетних елементів, а домінуючим засобом психологізму є внутрішній монолог.

Ключові слова: повість, жанр, композиція, стиль, психологізм, внутрішній монолог.

Олесь Досвітній – «по-своєму унікальна постать в українській літературі. Постать надзвичайно складна й трагічна. Складна за характером своєї діяльності й творчості і трагічна за своєю людською, громадянською та письменницькою долею» [15, с. 5]. Це один із перших українських пореволюційних прозаїків, який звернувся до романного та повістєвого жанрів, автор цілої низки творів, у яких втілювалися пошуки митцем нової художньої форми, адекватній новій дійсності, його прагнення до творчого експерименту, кожен твір прозаїка відзначається ідейно-тематичним, стилістичним та жанровим новаторством [10, с. 176]. Ім'я письменника заслужено стоїть серед зачинателів української новітньої прози. «Разом з О. Досвітнім в роки громадянської війни починали свою творчу діяльність А. Головка, Іван Ле, С. Складенко, Г. Коцюба, В. Підмогильний та Г. Косинка» [14, с. 32].

За життя доробок О. Досвітнього ставав об'єктом дослідження відомих літературознавців та критиків О. Білецького, М. Доленго, В. Коряка, Г. Майфета, Л. Підгайного, Я. Савченка, М. Хвильового, Ф. Якубовського. Новий сплеск інтересу до творчості представника української новітньої літератури спостерігався з кінця 50-х років. У критичних відгуках літературознавці В. Агєєва, Б. Буркатов, І. Власенко, О. Килимник, В. Костюченко, Л. Новиченко, М. Пархоменко, Ю. Смолич, К. Сторчак, П. Федченко, В. Шевчук акцентували увагу на таких аспектах, як своєрідність самобутньої епічної манери прозаїка, «екзотичність» тематики, використання мовних і художніх прийомів, зумовлених цією тематикою, жанрові особливості текстів, актуальність проблематики.

Актуальність статті зумовлена необхідністю дослідити художні особливості повістєвого доробку Олесь Досвітнього, оскільки сучасне літературознавство зорієнтоване на з'ясування естетичного потенціалу творів, зокрема, вивчення жанрово-композиційної, стильової специфіки художніх текстів.

У творчому доробку Олесь Досвітнього важливе місце посідають дві «екзотичні» повісті «Алай» та «Гюлле» (1927), появу яких критика зустріла неоднозначно. Письменник звертається до східної «азійської» тематики, стосовно якої, зокрема, слушно зауважив О. Білецький: «Число творів українською мовою, що виходять за межі специфічно українських тем, починає зростати, і вже не так самотньо стоїть у молодій нашій белетристиці незвичайна постать О. Досвітнього... З погляду старих уяв про українську

літературу яким дивним видався б цей виступ письменника з екзотичними китайськими темами!.. Революція утворила чудо, що відчував ще Гоголь у «Страшній помсті»... В Азію, в Європу, в Америку і Китай виявилось глянути з меж літератури, яка, здавалося б, волею долі заслужила на те, щоб жити, вирішивши, «що тільки і й світу, що в вікні» [2, с. 161].

Метою статті є аналіз жанрово-композиційних, стильових особливостей та специфіки використання засобів психологізму у повістях Олесь Досвітнього «Алай» та «Гюлле».

Дослідник Василій Шевчук у книзі, присвяченій творчості О. Досвітнього, зазначав, що ще «...за життя автора обидва твори здобули чи не найбільшу популярність і протягом лише п'яти років (1927-1931) витримали по п'ять видань. Про них багато писала українська критика, хоч оцінки були часом гострі й суперечливі» [14, с. 26]. На думку дослідника, така тенденція була закономірною: «І не дивно, адже з одного боку «Алай» і «Гюлле» – твори найбільш читабельні з погляду белетристичного, а з другого – місцями не чіткі з точки зору визначення авторської позиції при змалюванні головних героїв. Особливо це стосується твору «Алай» [14, с. 26].

Щодо визначення жанру «Алай» та «Гюлле» виникають певні розбіжності. У перших виданнях зазначені твори прозаїка названо романами, проте дослідники визначають їх як повісті. Слід зауважити, що під терміном «повість» у сучасній літературознавчій практиці розуміють «прозовий твір, більший за обсягом від оповідання, менший від роману, має однолінійний сюжет, головних та другорядних героїв» [7, с. 225]. Сюжет творів О. Досвітнього відзначається акцентуванням на одному конфлікті (зіткнення світоглядних позицій героїв та дійсності), охоплює незначну кількість епізодів, характеризується уповільненим розвитком дії. Творам притаманна відносна простота композиції, розповідь здійснюється за принципом налізування, всі події об'єднані навколо одного героя (Шешель, Ремо, Гюлле). Враховуючи такі особливості текстів «Алай» і «Гюлле», можна цілком вмотивовано визначати їх приналежність саме до повістєвого жанру.

Перш ніж характеризувати жанрові особливості повістей О. Досвітнього, варто звернути увагу на загальні тенденції розвитку цього жанру в літературі 20-х років ХХ століття: «...жанрова палітра повісті цієї доби характеризується значними аналітичними та пізнавальними можливостями. Вона випробовує детективну і сатиричну поетику (Ю. Смолич, М. Хви-

львий), збагачується мотивами пригодництва (О. Досвітній, Ю. Смолич) та історичного біографізму (С. Васильченко)» [11, с. 359-360]. Повістева спадщина Олеса Досвітнього органічно вплітається у літературу 20-х років ХХ століття, поєднуючи у собі майже всі провідні тенденції та відповідаючи запитам часу.

Під час визначення жанрової приналежності зазначених повістей варто враховувати, що система видів і різновидів повісті обумовлена її змістовими та формальними чинниками, важливими є пізнавальні, оцінні та моделюючі аспекти. На думку літературознавця А. Гурбанської, якими б великими не були пізнавальні устремління художньо-творчого акту, вони неминуче повинні локалізуватися у якійсь конкретній ділянці життєвої реальності. Такою ділянкою може бути сучасність, минуле і майбутнє [4, с. 6].

Пізнавальні устремління письменника зорієнтовані на революційну діяльність, увага митця звернена як на зовнішні події, так і на внутрішній світ героїв. Письменник обирає художню форму повісті, яка, враховуючи специфіку тематики та матеріалу, органічно пристосовується до змісту. У творах «Алай» та «Гюлле» можна виокремити домінуючий пригодницький елемент, а зміна ситуацій забезпечує майже детективно напружену інтригу, у них виявляється така риса прози О. Досвітнього, як поєднання описовості з елементами соціального детективу. Незважаючи на публіцистичну спрямованість творчої манери митця, автор вдається до логічної мотивації вчинків героїв та психологічного заглиблення у їх внутрішній світ, тому можна визначити повісті як психологічні. Зокрема, дослідниця Віра Агеева характеризує аналізовані художні полотна як психологічно-драматичні повісті, що разом з повістю «Нас було троє» складають кращу частину творчого доробку митця [1, с. 568]. Повісті акумулювали в собі враження та досвід, винесені автором з часів роботи в революційному підпіллі, перебування у в'язницях та еміграції, позитивно позначився на цих творах і здобутий письменником літературний досвід.

Пригодницький елемент притаманний обом аналізованим творах, детективний же краще розвинений та адаптований у першій повісті прозаїка «Алай», герой якої перебуває у розшуку, весь час знаходиться під загрозою викриття, він змушений змінювати зовнішність та ім'я. Зокрема, фінал твору (вбивство персонажа розлюченою юрбою) органічно вплітається у концепцію твору. Проте не варто повість повністю отожднювати з жанром детективу, оскільки автор використав у творі лише окремі його елементи: зобразив типову психологію злочинця-втікача.

Тож, беручи до уваги подібне поєднання традиційних повістєвих компонентів з елементами детективно-пригодницькими, екзотичну новизну матеріалу та типологічне місце текстів у творчому доробку письменника, вважаємо доцільним визначити жанрову специфіку аналізованих епічних полотен як детективно-пригодницьку психологічну («Алай») та пригодницько-психологічну («Гюлле») повісті.

Визначальною рисою поетики повістей «Алай» та «Гюлле» є психологізм. Детальніше зупинимось на цьому аспекті. У сучасній літературознавчій науці під терміном психологізм розуміють «передавання

художніми засобами внутрішнього світу персонажа, його думок, переживань, зумовленими зовнішніми та внутрішніми чинниками» [7, с. 292]. Психологізм «орієнтує увагу письменника на внутрішній світ людини з найтоншими душевними порухами..., передбачає й особливості відтворення портрета персонажа, жесту, міміки, характерів, стосунків, сюжетних колізій тощо» [7, с. 292]. Кожен рід літератури використовує різні можливості відтворення внутрішнього світу людини. «У прозових творах психіку людини осмислюють і зсередини, і ззовні, часто використовують внутрішній монолог, здійснюють психологічний аналіз при нарації від третьої особи, самоаналіз при оповіді від першої особи, застосовують не власне пряму внутрішню мову» [7, с. 293].

Олесь Досвітній це «письменник виразно публіцистичного спрямування. Його передусім цікавлять динаміка характеру, процес виявлення в конкретній дії світоглядних позицій героїв» [6, с. 98]. Для досягнення цієї мети автор вдається до використання двох форм психологізму – інтервентної та екстервентної. Екстервентна (непряма) форма психологічного зображення відтворює думки й емоції персонажів, динаміку їхніх внутрішніх змін шляхом змалювання душевних порухів через зовнішні візуалізовані й озвучені вияви: мову міміки і жестів, зовнішній мовленнєвий дискурс, змалювання довколишнього середовища тощо. Форма екстервентного психологізму функціональна у низці засобів психологічного зображення, як-от: психологічний портрет, пейзаж, інтер'єр та екстер'єр, зовнішній дискурс мовлення персонажів. Інтервентна форма психологічного зображення передбачає безпосереднє (пряме) відтворення психічних процесів – як рефлексивних, так і емоційних [9, с. 35-36].

Інтервентна форма вираження психологізму в повістях реалізується через використання О. Досвітнім таких засобів, як внутрішній монолог, прийом сну, психологічне авторське зображення, а екстервентна – за допомогою психологічного портрету та пейзажу, зовнішнього дискурсу мови, зображення жестів, міміки, рухів, психологічної деталі.

Під час змалювання персонажа автор не подає детальної портретної характеристики, основним засобом психологізму та характеротворення виступає монолог. У повісті «Алай» домінує саме внутрішній монолог головного героя, який є важливим засобом розкриття психології революціонера-втікача та рушієм сюжету.

Оскільки до опису зовнішності Шешеля автор не вдається, то внутрішній стан персонажа передається через потік свідомості, у якому фіксуються моменти душевного переживання: «О коли б швидше паспорт і трохи грошей! Та далі, світ за очі від цього проклятого центру з приятелями, де революціонери стали монархістами, де на кожному кроці зрадник, царський шпик... людей заморочено ідеєю війни «до переможного кінця». Яке безглуздя, ідіотизм!... його ество перейнялося надмірним бажанням жити. «А я хотів умерти! За кого? За цих тварин...» [5, с. 226]. Внутрішній монолог дає можливість розкрити переживання персонажа та особливості його характеру, якомога швидше змінити місце перебування.

Рефлексивне внутрішнє мислення, психологічний

самоаналіз у повісті «Гюлле» теж реалізується за допомогою внутрішнього монологу: «А що як Ахмет не поїхав на жнива і помітив? Що, коли вона не зважить на таке? Що, коли вона розповіла про наші наміри? – міркував він. – Адже це було подібно до дитячої витівки з небезпечними наслідками, бо ж яншай – приятель Ахметів і піде на все, щоб захистити закони релігії та мусульманські звичаї» [5, с. 366]. У наведеному монолозі Ремо передаються хвилювання у вирішальний момент, невпевненість у власних діях та вчинках Гюлле. Проте у цьому творі зростає функціональне навантаження діалогу як головного засобу розкриття позицій персонажів. За допомогою зазначеного прийому можна простежити еволюцію світоглядних поглядів протагоніста: «Ремо прихилив її до грудей і тихо відповів:

– Моя люба Гюлле, ми не вирішили цього. Я сам не міркував про це. ...

– Ремо, коли ти згодишся, поїдеш, ти мене уб'єш. Я не поїду. Я не хочу загинети. Табуни ішаків не потребують захисту. Тільки овець захищає пастух. Хай самі себе визволяють. Я хочу невідомого, світлого, я хочу, щоб ти йшов тим шляхом, що про нього розповідав, що запалив у мене непереможне бажання бачити світ. Я не хочу бути мусульманкою. Я хочу бути людиною...» [5, с. 381]. У діалозі Гюлле виступає проти пропозиції хазрета Саїд-Гамзі залишитися у нього на службі, вбачаючи у цьому загрозу загинети та обмеження свободи.

Варто зауважити, що роль діалогічного мовлення як провідного засобу психологізму зростає у другій частині повісті. Таку особливість побудови сюжету можна вважати специфічним прийомом митця, який надає право персонажам вільно висловлювати думки лише після сміливого акту супротиву антилюдським традиціям релігії – втечі Ремо та Гюлле. Про справжні думки Шешеля, головного героя повісті «Алай», дізнаємося лише за допомогою внутрішнього монологу – автор позбавляє героя можливості висловлюватись, таким чином засуджуючи пасивну позицію колишнього революціонера.

За допомогою монологів крізь призму сприйняття одного протагоніста автор розкриває образ іншого: «Гюлле – це паросток зеленої лози, що з нього можна гнути все, – міркував Ремо. – Її мозок – це цілина, де може буйно розцвісти і дати плід всяка рослина» [5, с. 347]. У зазначеному монолозі Ремо захоплюється Гюлле, її фізичними та розумовими здібностями.

Психологічний пейзаж, який є одним із прийомів екстервентної форми розкриття психології героя у творах, виступає додатковим опосередкованим засобом характеристики персонажів. Відношення-пейзаж – людина у художньому тексті будується на принципі психологічного паралелізму – зіставлення картин природи з душевним емоційним станом героя: «Пекельна спека палила буре каміння гір. Конячки ледве пленталися по гострих шпильях узгір'їв. Жага палила горло. Крутилася голова... Серце Шешелеве закалатало дзвоном, а мозок шукав різноманітних вигадок, як пояснити цим невідомим руським свою мандрівку» [5, с. 266]. Можна помітити гармонію між страшенною спекою у природі на напруженні фізичних та духовних сил Шешеля.

Натомість у повісті «Гюлле» прийом психологічного пейзажу автор майже не використовує – митець лише опосередковано наголошує на спеці та пустельності краєвидів: «З-за куців кучугури перед Ремо розстились колишні піщані дюни, що поросли тепер сухими, низькими кушиками рослин. Це була долина поміж горами, що поринала десь у сутніні сірих гірських бескидів» [5, с. 336]. Такі пейзажні замальовки символізують небезпеку, що чатує на Ремо та Гюлле, і виконують функцію обстановки.

На перший план серед засобів розкриття психології персонажів виступає поруч із внутрішнім монологічним мовленням – художня психологічна деталь. О. Досвітній вдається до використання наскрізної речової художньої деталі «сіренького саквояжика», що уособлює зв'язок Шешеля з революційною діяльністю, вказує на нестійкість його світоглядних та політичних поглядів. Протагоніст, ніби важкий багаж, змушений возити його з собою, щоб мати змогу приховувати свою справжню «личину»: «він нервово шарпнувся до сіренького саквояжика, що сиротою лежав у торбині з боку сідла» [5, с. 265]; «почав озиратися навкруги, ніби шукаючи місця, де б покласти свого саквояжика, від якого стомилися руки, потерпали коліна» [5, с. 238]; «Халепа! Шпик! Поліція все знає! Послала переглянути речі на станцію і забрала його саквояжик. Адже там фарби, мапа Азії» [5, с. 237]. Таким чином у цілому ряді епізодів неодноразово з'являється образ «сіренького саквояжика». Ця речова деталь набуває символічного звучання у тексті.

На відміну від попереднього твору, повість «Гюлле» відзначається наявністю розгорнутих портретних характеристик, де певна зовнішня деталь стає важливим засобом розкриття психології персонажів. Так, зокрема, у портреті туркені Гюлле такою деталлю є очі. Зазначена деталь підкреслює вольовий характер героїні: «на хвилину йому здалось, що то не вона... в голові майнули химерні думки про можливість підміни... Але яскравий блиск очей, що протинав густу чадру, заспокоїв його: «Такий блиск очей може бути тільки у Гюлле» [5, с. 357].

Спіраючись на міметичні принципи зображення, письменник створює зовнішній вигляд героїв у конкретних ситуаціях, у взаєминах між ними, окреслює психологічні стани, вираженні у міміці, жестах, диханні, динаміці мовлення, розриваючи таким чином внутрішній світ людини: «Шешель дивно усміхнувся, ніяково хитнув до нього головою й пішов слідом за поручиком. Він був немов п'яний. Під його повіками грікий блиск сліз серпанком закрив очі» [5, с. 275]; «Гюлле нервово закусилу губу. На її обличчі грали нервові хвилячки, а в широко розширених чорних очах мигтіли блискавичні іскорки. Врешті її лице повилось прозорою червоною фарбою осіннього вишневого листу» [5, с. 383].

Провідним засобом у повістях є авторське зображення психологічних станів, що реалізується шляхом розгорнутої психологічної авторської оповіді, відтворенні динаміки думок, переживань персонажів: «Він одчував як дрижали його пальці, коли він поволі штовхнув її двері... Але за дверима ні звуку. Його горло перетягло кліщами, і він ледве прошепотів: «Гюлле». Ремо не міг висловити ні слова... Ще

момент – і він відчував, що тепла рідина застить йому зір... Серце часто забилося у грудях. Тремтячими руками він почав відмикати замок, відчуваючи, що його істота перероджується, що в нього ростуть крила, а всього його проймає неземна легкість» [5, с. 346]. Письменник детально аналізує внутрішній стан протагоніста, слідкує за зміною думок Ремо: «В його думках промайнули ці останні три дні. Думав про себе, як він, загартована людина, що ніколи не звертала уваги на жінок, що завжди вбивала у себе в зародку пожадливість і прагнула тільки революційної акції, потрапивши сюди, міг забути все на світі і захопитися цією красунею... Він намагався аналізувати це. Він нервово стиснув лоба, ніби намагаючись витиснути пояснення» [5, с. 325]. Отже, індивідуальний стиль письменника відзначається широким використанням як інтервентних, так й екстервентних форм розкриття внутрішнього світу персонажів.

Детальніше розглянемо стильові особливості повістей. Щодо зміни світоглядних принципів та особистих прагнень головного героя повісті «Алай», Шешеля, літературознавець П. Федченко висловлює думку про те, що відповідно до «метаморфоз героя варіюються і стильові засоби повісті – від удаваної пафосності до іронії, а зрештою і до в'їдливої пародійної тональності» [15, с. 20]. Зовсім в іншому змістовно-стильовому плані розгортається ще одна наскрізна тема повісті – життя глухого закутка Російської імперії. Перед читачем проходять картини дикого свавілля деспотії, поневірянь душевно красивого, довірливого та терплячого народу, у якого поступово пробуджується людська гідність і соціальний протест. Все це зображується на фоні екзотичної природи, віковичних звичаїв та побуту киргизів [15, с. 20].

Досить лаконічно фабульно-стилістичні аспекти повісті «Гюлле» характеризує В. Агеєва: «У повісті письменник зумів уникнути властивої раннім творам політизованої дидактики й описовості. Сюжет динамічний: один за одним змінюються епізоди зустрічі Ремо з мурзою Ахметом, знайомства в його екзотичній хатинці зі схованою від людських очей юною красунею Гюлле, їхніх таємних побачень. Ремо навчається мови..., приймає мусульманську віру й одружується з Гюлле. Картини посвячення в іслам, східного весілля О. Досвітній описує барвисто, з багатьма несподіваними й колоритними подробицями. Властива йому сухувато-раціоналістична манера викладу збагачується ліричними, навіть романтичними інтонаціями, особливо коли йдеться про Гюлле – жінку, яка зважується повстати проти одвічних звичаїв мусульманського світу. Цей образ для тогочасного читача сприймався як символ нового життя» [1, с. 569].

Проте, як зазначає дослідниця, «...подібні узагальнення не властиві стилістиці письменника, він – аналітик, вдумливий спостерігач, прихильник конкретно-реалістичного письма» [1, с. 569]. Творчу манеру його письма визначала увага до сюжету, до реалістичної деталі, чітке окреслення суспільних та побутових умов. Саме тому М. Хвильовий назвав О. Досвітнього «оригінальним і воістину масовим (в найкращому сенсі цього слова) художником» [12, с. 95].

Літературознавець В. Шевчук, звертаючись до

питання побудови повістей, наголошував, що «художнім прорахунком виявилася спроба свідомо уповільненого процесу відтворення «патології жаху» переслідуваного втікача» (повість «Алай») [13, с. 68], проте, «після затяжної розповіді про втечу головного героя терпіння читача приємно винагороджується гостросюжетною другою половиною повісті, де органічно поєднуються невимушений гумор з ліризмом (гостювання Шешеля у землеміра Івана Петровича та його «женихання», а потім подорож через чарівні гори й долини») [13, с. 68]. Фінал же твору набуває саркастичної та пародійної простоти і сили. Композиційно повість складається з чотирьох частин («Жах», «Владарі», «Алай», «Без стерна»). У зовнішній композиції повісті «Гюлле» автор не виділяє розділи, проте умовно у творі можна виділити дві частини (життя Гюлле та Ремо у Ахмета та їх втеча), специфіка подачі матеріалу у цих частинах помітно відрізняється. Першій частині притаманне використання монологічного мовлення, другій – діалогічного. У повісті можна виділити ряд позасюжетних елементів: авторські відступи ліричного та філософського змісту, вставний епізод (полювання Ремо на диких кіз), самоаналіз почуттів Ремо. Загалом композиція повістей має чітко виражений хронологічний подієвий характер: події змінюють одна одну у хронологічному порядку, між окремими діями є часові проміжки, проте без порушення природної послідовності у часі.

Повість «Гюлле», у порівнянні з попередньою, зазначає літературознавець В. Шевчук, «твір чіткіший і послідовніший своєю основною концепцією» [13, с. 69]. На думку дослідника П. Федченка, щодо цієї повісті, то «не можна сказати, що сюжетна схема, основний конфлікт і ряд його вузлових епізодів, та й відповідна стилістика позначені художньою оригінальністю..., вже тодішня критика звертала на використання Досвітнім звичних для романтичної літератури багатьох народів традиційних схем з зображувальними засобами з арсеналу ефектної та орнаменталізованої екзотики» [15, с. 21].

Стосовно стилю повістей та загалом стильового спрямування творчості Олеса Досвітнього, то слід зауважити, що у прозі письменника поєднується публіцистично-соціальне з інтимно-романтичним і екзотично-пригодницьким, можна спостерігати еволюцію у творчій манері прозаїка від емоційно-романтичної до конкретно осмисленої реалістичної. Твори «Алай» та «Гюлле» є свідченням зародження реалістичних тенденцій у творчості О. Досвітнього, проте мають ще яскраво виражене романтичне спрямування. Оскільки у повістях автор звертається до зображення внутрішнього світу людини на зіткненні свідомого та несвідомого, східної екзотики, прагне розкрити і відтворити психологію людини з її особистісними пристрастями та переживаннями, приділяє увагу єдності почуттів та розуму, емоцій та ідей, застосовує так звану «романтичну іронію» [3, с. 375].

Стильову приналежність повістей письменника важко однозначно окреслити, оскільки, як зазначалося, автор пише їх на межі двох течій – неоромантизму та неореалізму, – що розвивалися у модерністичній літературі одночасно. Митець послугову-

ється прийомами зображення персонажів та специфікою відтворення дійсності обох літературних течій. Не можна не погодитися з думкою літературознавця В. Агеєвої, що повісті є зразком становлення реалістичної манери письма О. Досвітнього [1, с. 569]. Оскільки, у текстах вирішуються гострі соціальні проблеми, зображується людина у суспільстві, досліджується роль природничо-історичного середовища, вчинки героїв вмотивовуються конкретно історичною ситуацією. Історизм, зображення місцевого колориту, зосередження уваги на внутрішньому світі притаманні і романтизму, проте зазначені аспекти вирішуються прозаїком у реалістичному струмені: увага зосереджена на когнітивних можливостях героїв, аналізі психології людини, а екзотичність тематики зумовлена пригодницьким жанром творів.

Реалістичні аспекти домінують у повісті «Алай», оскільки автор подає життєподібні картини знущань царської влади над киргизами, аналізує пізнавальні особливості головного героя передусім у взаємодії з суспільством. Спосіб зображення персонажів та особливості образної системи повісті «Гюлле» мають більш романтичне спрямування: незвичайний персонаж (революціонер, відомості про минуле якого автор не подає) діє в нетипових обставинах, прозаїк ідеалізує художні образи, зокрема образ туркені

Гюлле. Автор поділяє героїв на дві групи (персонажі, що живуть дотримуючись вікових традицій, та герої нової формації з дещо ширшими світоглядними позиціями, спроможні об'єктивно оцінювати світ). Твори «Алай» та «Гюлле» є певним стильовим сплавом, де реалістичні риси переважають над романтичними у першій повісті, а романтичні над реалістичними – у другій.

Отже, композиція пригодницько-психологічних повістей «Алай» та «Гюлле» є традиційною для зазначеного жанру: поділена на частини, з традиційними позасюжетними елементами (авторські відступи, вставний епізод, пейзажні замальовки), сюжет динамічний та розвивається у хронологічній послідовності. Стильова приналежність творів чітко не окреслена, проте відзначається реалістична тенденція у зображенні суспільних явищ та психології героїв. Повісті є прикладом реалістичного письма з збереженням певних романтичних рис (екзотичність тематики, ідеалізація персонажів). О. Досвітній у повістях «Алай» та «Гюлле» використовує традиційні засоби психологізму такі, як внутрішній монолог, діалогічне мовлення, портретна деталь (очі Гюлле), речова деталь (сіренький саквожик Шешеля), психологічний паралелізм, які майстерно розкривають внутрішній стан героїв.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеєва В. П. Олесь Досвітній / В. П. Агеєва // Історія української літератури ХХ століття: у 2-х кн.: [навч. посібник / за ред. В. Г. Дончика]. – К.: Либідь, 1994. – Кн. 1. – С. 567-572.
2. Білецький О. Про прозу взагалі та про нашу прозу 1925 року // Червоний шлях: громадсько-політичний і літературно-науковий місячник. – Харків : Державна друкарня, 1926. – №3. – С. 162-168.
3. Білецький О. І. Українська радянська література. Теорія літератури: зібрання праць: у 5 т. – К.: Наукова думка, 1966. – Т. 3. – 607 с.
4. Гурбанська А. І. Жанровий поліцентризм української повісті 60-80-х років ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. філ. наук / А. І. Гурбанська. – К., 2010. – 19 с.
5. Досвітній О. Ф. Твори: у 2-х т. / Упоряд. В. О. Косенко. – К.: Дніпро, 1991. – Т. 2 : Роман. Повісті. Оповідання. – 587 с.
6. Ковтуненко А. О. Досвітній Олесь / А. О. Ковтуненко // Українська літературна енциклопедія: у 5 т. – К., 1990. – Т. 2. – С. 98.
7. Літературознавча енциклопедія: у 2-х томах. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – К.: «Академія», 2007. – Т. 2. – 624 с.
8. Мукомела О. Олесь Досвітній / О. Мукомела // 3 порога смерті: письменники України – жертви сталінських репресій. – К., 1991. – С. 161 – 164.
9. Січкач О. М. Форми, прийоми та засоби втілення психологізму в українській літературі (спроба системного аналізу) / О. М. Січкач // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – Луганськ, 2010. – № 4 (191). – С. 35-43.
10. Степанова Г. Роман Олесь Досвітнього «Американці». Жанровий синтез літературних та позалітературних практик / Г. Степанова // Волинь філологічна: текст і контекст. Явище синтезу мистецтв в українській літературі: зб. наук. пр. – Луцьк, 2010. – Вип. 6. – С. 176-181.
11. Ткачук М. П. Ткачук О. М. Модерністський наратив української прози 20 – 40-х років ХХ ст. / М. П. Ткачук, О. М. Ткачук // Історія української літератури: ХХ – поч. ХХІ ст.: навч. посіб.: у 3 т. / За ред. В. І. Кузьменка. – К., 2013. – Т. 1 – С. 354 – 364.
12. Хвильовий М. «Соціологічний еквівалент» трьох критичних оглядів / М. Хвильовий // ВАПЛІТЕ. – Харків, 1927. – №1. – С. 90 – 102.
13. Шевчук В. І. Олесь Досвітній / В. І. Шевчук // Радянське літературознавство. – 1967. – №3. – С. 59-73.
14. Шевчук В. І. Олесь Досвітній: До 100-річчя від дня народження/ В. І. Шевчук. – К.: Видавництво т-ва «Знання» України, 1991. – 32 с.
15. Федченко П. Олесь Досвітній / П. Федченко // Досвітній О. Твори : у 2 т. – К. : Дніпро, 1991. – Т. 1. – С. 5-33.

REFERENCES

1. Ageyeva V.P. Oles Dosvitniy / V.P. Ageyeva // Istoriya ukrayins'koyi literatury'. XX stolittya: u 2-x kn.: [navch. posibny'k / za red. V. G. Donchy'ka]. – K.: Ly'bid', 1994. – Kn. 1. – S. 567-572.
2. Bilecz'ky'j O. About the prose in general and about our prose of 1925th // Chervony'j shlyax: gromads'ko-polity'chny'j i literaturno-naukovy'j misyachny'k. – Harkiv : Derzhavna drukarnya, 1926. – #3. – S. 162.
3. Bilecz'ky'j O. I. Ukrainian Soviet literature. Theory of Literature: zibrannya pracz': u 5 t. – K.: Naukova dumka, 1966. – T. 3. – S. 162-168.
4. Gurbans'ka A. I. Genre polycentric of Ukrainian story of 60-80 years of XX century: avtoref. dy's. na zdobuttya nauk. stupenya dok. fil. nauk / A. I. Gurbans'ka. – K., 2010. – 19 s.
5. Dosvitniy O.F. Writings : u 2-x t. / Uporyad. V.O. Kosenko. – K.: Dnipro, 1991. – T. 2 : Roman. Povisti. Opovidannya. – 587 s.
6. Kovtunenka A. O. Dosvitniy Oles / A. O. Kovtunenka // Ukrayins'ka literaturna ency'klopediya: u 5 t. – K., 1990. – T. 2. – S. 98.
7. Literary encyclopedia : u 2-x tomakh. /avt.-uklad. Yu. I Kovaliv. – K.: «Akademiya», 2007. – T. 2. – 624 s.
8. Mukomela O. Oles Dosvitniy / O. Mukomela // On the

- threshold of death: the writers of Ukraine – victims of Stalinist repressions. – K., 1991. – S. 161 – 164.
9. Sichkar O. M. The forms, methods and implementation of psychology in Ukrainian literature (attempt of Systems Analysis) / O. M. Sichkar // Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka. – Lugans'k, 2010. – # 4 (191). – S. 35-43.
  10. Stepanova G. Oles Dosvitniy's roman "Americans" genre synthesis of literature practices / G. Stepanova // Voly'n' filologichna: tekst i kontekst. Yavy'shhe sy'ntezu my'stecztv v ukrayins'kij literaturi: zb. nauk. pr. – Lucz'k, 2010. – Vy'p. 6. – S. 176-181.
  11. Tkachuk M. P. Tkachuk O. M. Ukrainian prose's modernist narrative of 20 - 40 years of XX century. / M. P. Tkachuk, O. M. Tkachuk // History of Ukrainian Literature: XX - early XXI century: navch. posib.: u 3 t. / Za red. V. I. Kuz'menka. – K., 2013. – T.1 – S. 354 – 364.
  12. Xvy'govy'j M. «Sociological equivalent of» three critical reviews / M. Xvy'govy'j // VAPLITE. – Xarkiv, 1927. – #1. – S. 90 – 102.
  13. Shevchuk V. I. Oles Dosvitniy / V. I. Shevchuk // Radyans'ke literaturoznavstvo. – 1967. – #3. – S. 59 – 73.
  14. Shevchuk V. I. Oles Dosvitniy: The 100th anniversary of the birth / V. I. Shevchuk. – K.: Vy'davny'cztvo t-va «Znannya» Ukrainy', 1991. – 32 s.
  15. Fedchenko P. Oles Dosvitniy / P. Fedchenko // Dosvitnij O. Tvory' : u 2 t. – K. : Dnipro, 1991. – T. 1. – S. 5-33.

O. Dosvitniy's stories: aspects of poetics

Avksentyeva G. A. , Avetyan K. Yu.

Abstract. The poetical aspects of O. Dosvitniy's stories «Alai», «Hyulle» are analyzed in the article. The genre, compositional, stylistic specifics of his works are studied, the psychological features of the writer's individual style are revealed. Analyzed works are realistic, psychological adventure stories that marked out of using a number of plot elements, and the dominant means of psychology is the internal monologue.

Keywords: *story, genre, composition, style, psychology, inner monologue.*

Повести О. Досвитнего: аспекты поэтики

Г. А. Авксентьева, К. Ю. Аветян

Аннотация. В статье осуществлен анализ аспектов поэтики повестей О. Досвитнего «Алай», «Гюлле». Исследовано жанровую, композиционную, стилевую специфику произведений, раскрыты психологические особенности индивидуального стиля писателя. Рассматриваемые произведения являются реалистическими, приключенческо-психологическими повестями, которые отмечаются использованием целого ряда вне сюжетных элементов, как средство психологизма доминирует внутренний монолог.

Ключевые слова: *повесть, жанр, композиция, стиль, психологизм, внутренний монолог.*